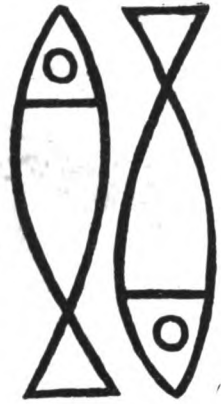

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Van Silo naar Sion

„Zie toch, ik woon in een cederen paleis, terwijl de ark Gods verblijft onder een tentkleed.”

2 Sam. 7 : 2.

„k Zal eeuwig zingen van Gods goeder-tierenheên!” Psalm 89 vers 1. Een van de meest gezongene. Maar zou Psalm 89 in zijn geheel wel zo bekend zijn? Zou het gemeengoed zijn, dat Psalm 89 een kláágsalm is voor de nood der kerk?

„Ik weet, hoe 't vast gebouw van Uwe gunstbewijzen, naar Uw gemaakt bestek, in eeuwigheid zal rijzen.” Hoeveel zouden er zich rekenschap van geven, dat Ethan dit oorspronkelijk gezongen heeft bij de puinhopen van Gods kerk? Toen had hij nog de moed te zingen: „Zo min de hemel ooit uit zijne stand zal wijken, zo min zal Uwe trouw ooit wank'len of bezwijken.”

Waar haalde hij die moed vandaan?

Uit het Schriftgedeelte, dat wij in drie étappes met U willen gaan lezen: 2 Samuël 7. Daarin bezat Ethan in zijn tijd en daarin bezitten wij in onze tijd een belofte, die zelfs bij de treurigste kerkelijke toestanden als pleitgrond dienst kan doen om de HEERE aan Zijn „onbezweken trouw” te herinneren.

Zonder Hanna geen David

Voor we 2 Samuël 7 gaan lezen eerst iets over het bijbelboek, waarin het staat.

Een echt kerkgeschiedenisboek.

Het vertelt, hoe Jahweh zich na de vreselijke Richterentijd over Zijn arme Israëlitische kerk heeft willen ontfermen. Alsmede over Zijn diep vervallen heiligdom.

Wat was het daarmee treurig gesteld. Gods Woning te Silo leek wel een Kanaänitische godentempel, compleet met tempel-prostituees erbij. Diepe verwording in de eredienst van Israëls God.

Toch had Jahweh zich ook toen nog een overblijfsel bewaard van mensen, die nog beefden voor Zijn Woord. Zo iemand was Hanna, de vrouw van Elkana. Op het gebed van die vrouw is Jahweh toen begonnen verlossing te geven. Wederkeer naar Zijn Woord. Reformatie, zouden wij zeggen. De vrome Hanna heeft de vreugde mogen smaken, dat haar zoon beginnen mocht Israël terug te leiden „tot de Wet en tot de Getuigenis”, Jes. 8 : 20.

We zeiden opzettelijk: beginnen mocht. Op het eind van Samuëls leven kwam er immers een contra-reformatische beweging opzetten, die het niet van Jahweh verwachtte, maar van een sterke man: koning Saul. Onder diens regering is er van het reformatische werk van Samuël weer veel verloren gegaan. Vooral van zijn politieke optreden. Toen Saul stierf waren de Filistijnen weer oppermachtig in het Israëlitische land. Maar ook de kerkelijke toestand was bij Sauls dood in één woord déplorabel. De ark — Gods heilige troon, de bewaarplaats van de Verbondsoorkonden, Gods schoonste altaar — stond ergens vergeten in een woonhuis. . . .

Maar helemaal uitgewist was Samuëls reformatie-werk gelukkig nog niet. Vooral zijn kerkelijke optreden had blijvende sporen nagelaten. Samuël had „school” gemaakt. Mannen als Nathan en Gad zijn voortgekomen uit de „school” van Samuël. Maar zijn grootste leerling is ongetwijfeld koning David geweest. Zonder Samuël geen David. Samuël op zijn beurt was echter weer een „leerling”, een gééteskind van zijn moeder, die haar jongen vast heeft onderwezen in de geest van haar Lofzang in 1 Samuël 2 : 1-10. We kunnen dus gerust ook zeggen: zonder Hanna geen David.

Zó loopt de lijn: Hanna - Samuël - David.

De man naar Gods hart

Wat heeft de Israëlitische kerk onder koning Saul geleden! Wat heeft deze harde man Gods arme volk afgerost. Tot Jahweh deernis had met Zijn geplaagde kerk en Hij aan David opdracht gaf Israël als herder te gaan weiden. Wat precies het tegenovergestelde is van wat Saul gedaan had: de schapen opjagen en afjakkeren.

En waarom is Saul niet en David juist wel „de man naar Gods hart” geworden? Omdat David tegenover de HEERE zo goed zijn plaats gekend heeft. David is er tot in zijn merg van doordrongen geweest, dat Jahweh Koning was over Israël en hij slechts onderkoning. Dat heeft Saul bijna nooit en David bijna altijd erkend.

David liet God Koning blijven.

Daarom was hij wel flink. Als 't er op aankwam zelfs flinker dan Saul. David durfde wel op Goliath, die levende tank, af te stappen met niets meer dan een kiezelsteentje in zijn slinger en een groot geloof in zijn hart. Dat was David. De man van de kleine kiezel en het grote geloof. De knècht-koning.

De reformator der kerk

Van die koning vertelt de Schrift ons nu ook, dat hij zo'n brandend hart had voor de eredienst van Israëls God. David is de man geweest, die weer omgezien heeft naar de bijna helemaal vergeten ark van God.

Dat staat te lezen in 2 Samuël 6.

Waarop 2 Samuël 7 vertelt, dat David ook toen nog geen rust had, maar dat het zijn liefste wens geweest is nu ook nog voor Jahweh en Zijn ark een Paleis te mogen bouwen. „Zie toch”, sprak de koning tot Nathan, „ik woon in een cederen paleis, terwijl de ark Gods verblijft onder een tentkleed”, 2 Sam. 7 : 2. Dat is toch niet passend, Nathan? De Grootvorst in een tent en zijn vazal in een paleis?

Hoe lief heb ik Uw Woning

Ontroerend, die zorg van David voor Gods Huis. De HEERE heeft Davids tempelbouwplan op hoge prijs gesteld, maar de uitvoering ervan aan David ontzegd. Hij was teveel soldaat geweest, zegt 1 Kron. 28 : 3. De bouw van een Paleis voor de God des levens op naam van een man, die zoveel

*Blijf bij ons, Jezus, onze Heer;
de avond daalt op aarde neer;
het helder licht, uw godd'lijk Woord,
moog' bij ons schijnen ongestoord.*

*Geef ons in deze zware tijd
volharding en standvastigheid,
opdat wij Woord en Sacrament
bewaren tot aan 's werlds end.*

*Bewaar uw Kerk, zij is benard,
want wij zijn boos en traag en hard;
geef vrucht en zegen op uw Woord,
maak dat alom het wordt gehoord.*

naar Maarten Luther

blóed had (moeten) vergieten, nee dat kon Jahweh niet goedkeuren.

Wat heeft David anders desondanks nog veel gedaan voor de Tempel. 1 Kronieken staat er vol van. Hij heeft er zijn goud en zilver voor opzij gelegd. Hij heeft er zijn Psalmen voor gedicht. Hij heeft er de priesterdienstregeling voor ontworpen. Ja, hij heeft er zelfs de grond voor gekocht en betaald: de dorsvloer van Arauna, 2 Sam. 24.

Als het boek Samuël dat verteld heeft, is het uit. Het begon in de diepte van „Silo”, met zijn gedeformeerde heiligdom. Het eindigt op de top van „Sion”, waarop straks een nieuw „gereformeerd” heiligdom zal gebouwd worden. Door Salomo, de vredevorst. Volgens het plan van David. Als kroon op het werk van Samuël. Als verhoging van het gebed van Hanna.

Waar het hart vol van is . . .

Onze positie in het Koninkrijk Gods is een andere dan die van David. Maar God geve, dat enkele vonken van zijn ijver voor de eredienst ook in onze harten mogen zijn overgesprongen. Moge het ook onze begeerte en bede zijn, dat het Woord van God almeer heerschappij verkrijge over de harten van Gods volk.

En dat spreken van David met Nathan over het Huis van God, wat is dat iets moois. Wat wordt het dor en doods in een kerk als zulk spreken daaruit aan het verdwijnen is. Wat een weldaad als er in een kerk nog gezinnen gevonden worden, waar de harten zo vol zijn van „Sion”, dat de monden er niet over kunnen zwijgen.

Barendrecht.

F. van Deursen.

Zo was het ook nog eens een keer

III

De komiek

Van de kerk naar de planken is een hele stap. Maar ook in de „kleine kunst” gebeurde er in Duitsland nog wel eens iets. Zo'n Wim Kan is daar bezig op het toneel en... de lamp gaat uit. Da's ook wat, zegt hij. Volksverduistering! Hij haalt een trap. Ontsteekt een zaklamp, laat het schijnsel langs de lamp en de pendel glijden en zegt: Ja, ik zie het al, het ligt aan de leiding. De zaal ligt dubbel. Dan: Ja, de leiding. En terwijl het schijnsel helemaal naar boven schiet: Ik heb het. Het gebrek zit helemaal bovenaan...

Een ander geval.

Heel het duitse volk werd georganiseerd. Het was N.S.-dit en N.S.-dat. Dat werd door een cabaretier eens aldus gepersifleerd:

„Es stand ein Baum am Wegesrand;
war wohl organisieret,
er war im N.S. Baumverband
damit ihm nichts passieret...”⁵⁾

Daverend applaus.

Maar dat ging ditmaal de Gestapo te ver. Hij moest op het matje komen. Kreeg een waarschuwing. Met de eis de begane fout te herstellen. Hetgeen gebeurde. Aldus:

Dames en Heren. Ik heb gisterenavond een liedje voorgedragen. Ik heb daarmee onze politieke en sociale georganiseerdheid een beetje bespot. Maar dat ging toch te ver. De Gestapo eist dat ik de zaak recht zet. Dat zal ik doen. Het ging inderdaad wat ver. Te ver. Zegt u maar zelf:

„Es stand ein Baum am Wegesrand;
war wohl organisieret,
er war ihm N.S. Baumverband
damit ihm nichts passieret...”

Daverend applaus.

Als het is uitgeraad: Maar, geëerde Dames en Heren, dat was mijn bedoeling niet. Het was mij slechts begonnen om de verbeterde uitgave. Die luidt:

„Es stand KEIN Baum am Wegesrand;
war NICHT organisieret,
war NICHT im N.S. Baumverband,
damit MIR nichts passieret...”⁶⁾

Nog eens: de komiek

Nog een voorbeeld.

Het was al oorlog.

De man op de planken laat aan zijn publiek zien: een prachtig wittebrood. een roggebrood en een suikerbiet. Legt ze weer op het tafeltje voor hem. Dan pakt hij dat wittebrood op en zegt: Das war einmal. Dat is verleden. Dan steekt hij het roggebrood omhoog en zegt: Dat is het heden. Nog is de suikerbiet niet de lucht in of de zaal brult: De toekomst...

Tenslotte.

In een klein berlijns cabaret staan twee man op het toneel. De een heeft een ansichtkaart in de hand. Laat die aan de ander zien. En zegt: Moet je toch eens zien hoe onze Führer zich onder het volk begeeft. Is tie me daar uit zijn auto gestapt en staat-ie te praten met een schoorsteenveger...

Nu was dat destijds een bekende foto. Hitler in zijn gewone uniform. En de schoorsteenveger ook: compleet met bezem, touw en ijzeren kogel, doek om de nek en hoge hoed. Het publiek kende dat beeld.

Op het toneel staat de tweede de kaart aandachtig te bekijken. En zegt droog: Maar wie van die twee is nou de schoorsteenveger, die met dat snorretje, of die met de hoge hoed?

Het publiek was niet te bedaren.

Soms ook moesten andere partijbonzen het ontgelden. De vraag werd gedaan: Hoe kun je van een jood een ariër maken? Niemand die het wist. Op een bord verscheen de naam LEVI. Toen werd de I uitgeveegd en geplaatst onder de V.

⁵⁾ Er stond een boom aan een weggerand;
hij was goed georganiseerd;
hij was in 't nationaal socialistisch
boomverband
opdat hem niets passeert....

⁶⁾ Er stond géén boom aan die weggerand,
was ook niet georganiseerd;
was niet in 't N.S. Boomverband
opdat MIJ niets passeert....

Aldus: LEY. Ley was de leider van het duitse Arbeidsfront en een prominente nazi...

Het aantal moppen op Goebbels was legio. Hij was een bekend vrouwenjager. En hij veroorloofde zich nog al vrijheden tegenover de filmsterren van het duitse Hollywood: Babelsberg. In de geïllustreerde pers verschenen nog al eens foto's van de propagandaminister met zulke filmdames. Voor de veiligheid kwamen er dan ook weer eens foto's van het gezin Goebbels. Met opschriften als: Het gelukkige gezin. Maar het volk liet zich niet om de tuin leiden. Men vertelde: Heb je 't al gehoord? Goebbels is in de adelstand verheven. Hij heet voortaan: Ridder Bock van Babelsberg...

Nu hoop ik niet dat er een of andere lezer in de pen klimt om mij te vertellen dat wat ik onder het laatste kopje doorgaf toch waarlijk geen lectuur is „tot opbouw van het gereformeerde leven”. Bij voorbaat antwoord ik: „Ik weet het ook wel, zwijg gij stil”. Maar wie de stemming onder het volk wil peilen moet niet alleen, gelijk dr. A. Kuyper eens schreef, „kijken naar wat de caricaturist tekent”, maar ook luisteren naar wat de cabarettist ten beste geeft. Lieden als Toon Hermans, Wim Kan, Max Tailleur en dergelijke zijn op hun manier een prachtige meter voor de publieke opinie of liever voor het publieke gevoel. Dat waren hun duitse collega's ook onder het totalitaire bewind. De man van de straat praatte zijn mond niet voorbij, dan kreeg hij alleen maar last met zijn „aardappelboer” — te weten de Winterhulp. Maar ondergedoken in de massa reageerde hij in zijn reactie op de man van het toneel zijn opgekropte ergernis af. Men herinnere zich de mopjes van Buziau uit het begin van de bezetting!

Humor

De nazi's zelf waren volstrekt humorloos. Zoals trouwens alle fanatieke lieden. Het enige wapen dat zij voerden was een grof sarcasme, door Busken Huet — overigens in een totaal verkeerd verband, het ging tegen Aldegonde's Biëncorf der Heilige Roomse Kercke — eens getypeerd als „het lachen van een haai”. Zij hanteerden slechts het grove slagersmes, het spel op de floret was hun onbekend. Ze waren, kenmerk van alle fanatisme, volstrekt ongevoelig voor de humor van anderen ook. Begrepen een fijn woordenspel niet of... werden woedend. Ze waren alleen maar verbeten. De paradeplas lag deze „mannenbroeders”, de lichtvoetige geestigheid was hun onbekend.

En er was zoveel humor.

In 1938 verscheen in Duitsland bij het Kröner-Verlag in Stuttgart een zesde druk van de duitse vertaling van een frans werk van Gustave le Bon: „Psychologie des Massen”. Een zekere Prof. dr Walther Moede voorzag het van een zeer wetenschappelijke en „gründliche” Inleiding. Aan deze inleiding is het te danken dat Goebbels' censuur het boek liet passeren. Wie de humor van die Inleiding verstaat begrijpt het: de censuurmensen waren humorloos en hadden niet door hoe ze bij de neus genomen werden.

Het slot van die Inleiding luidde als volgt: „Hierboven werd reeds aangeduid waarom de uiteenzetting die Le Bon geeft van de psychologie van de massa's ten dele als eenzijdig en verouderd gelden moet. Het werk verscheen in 1895, geschreven door een fransman(!) die bovendien(!) in de beslissende jaren van zijn geestelijke ontwikkeling de ineenstorting van 1870/71 en de onder zware binnenlandse politieke strijd tot stand gekomen oprichting van de derde republiek in Frankrijk rechtstreeks had meegemaakt. De lezer zal er goed aan doen zich deze feiten te binnen te brengen zo dikwijls hij komt te staan tegenover Le Bons pessimistische kijk op de in de massa sluimerende zedelijke krachten. Juist het hedendaagse DUITSLAND(!) levert het sterkste bewijs, dat een massabeweging bijzonder waardevolle krachten aan het licht brengen kan, daar een van zijn verantwoordelijkheid bewuste en van zedelijke wil bezielden Führer de massa helpen kan om haar diepere, eeuwige en onveranderlijke gemeenschap van bloed en ras en de verbondenheid met de geboortegrond bewust te beleven. Op de grondslag van deze constante factoren kan zich dan die maatschappij ontwikkelen, die bij bewuste bewaring en vorming van de in haar wonende krachten bekwaam is tot de hoogste prestaties op politiek, economisch en cultureel gebied. Als een organische eenheid, die met haar

Führer door de gemeenschap van het bloed in denken, voelen en willen zo diep als het maar kan verbonden is, handelt zij vrij(!) en gelijk vanzelf spreekt zoals hij het wil (!!!). De beschouwingen van Le Bon hebben voor haar geen geldigheid meer.”

Deze humorvolle Inleiding was de honing aan de rand van de beker die alle aarzeling om zijn inhoud te slikken overwon. Maar men haalde het paard van Troje binnen. Het boek vloog in Duitsland de winkels uit en ging van hand tot hand. Het werd gelezen als één grote persiflage van de Führer en zijn partij.

Hoor slechts: „Meestal zijn de Führers geen denkers, maar mannen van de daad. Zij hebben meest niet een scherp inzicht en zouden dat ook niet kunnen hebben daar een scherp inzicht tot twijfel en daadloosheid leidt. Men vindt de leiders vooral onder de nerveuzen, de prikkelbaren, de halve gekken, die zich aan de rand van de waanzin bevinden. Hoe afgezaagd de idee waarvoor men strijdt of het doel waarnaar men jaagt, ook zijn mag, op hun overtuging loopt alle logica te pletter. Verachting of vervolging brengt hen niet van hun stuk of spoort hen, liever gezegd, nog meer aan. Persoonlijk belang, gezin, alles wordt ten offer gebracht. Zelfs de drang tot zelfbehoud is bij hen uitgeschakeld en weliswaar in zulk een mate dat het enig loon dat zij najagen het martelaarschap is. De kracht van hun geloof verleent aan hun woorden een grote suggestieve macht. De menigte luistert altijd naar die man, die beschikt over een sterke wil. De in de massa verenigde enkelingen verliezen hun eigen wil en wenden zich instinktief tot hem, die een wil heeft”. Blz. 98/99. Hoe verleidelijk het ook is verder te gaan, we sluiten hier het citaat. Het was ons er slechts om begonnen te laten zien hoe Le Bon over de leidersfiguur schrijft: de vele Duitsers, die dit boek kochten, het aan vrienden doorgaven, lazen het als het welgelijkend portret van de... Führer.

Als men weet dat Hitler een groot bewonderaar was van de muziek van Richard Wagner, kan men begrijpen hoe een volgende zin het deed: „De psychische infectie is sterk genoeg om de mensen niet alleen bepaalde meningen, maar ook een bepaalde smaak op te dringen. Zij bewerkt de verachting van werken als b.v. de opera „Tannhäuser” en maakte na enkele jaren de ergste verachters tot bewonderaars”. Blz. 108.

Het zou de moeite lonen te citeren wat Le Bon schrijft over de onontbeerlijkheid van de nimbus, het prestige voor de leidersfiguur, en hoe snel de massa een aangebeden leider loslaat wanneer diens nimbus verbleekt en zijn prestige geknakt is. De Parijse volksmassa volgde Robespierre „met evenzovele verwensingen naar de guillotine als op de dag daarvoor diens slachtoffers.” En dan volgt het betekenisvolle zinnetje: „De gelovigen vernielen altijd vol woede de beelden van hun vroegere afgoden.” Blz. 120.

Het boek van Le Bon is nog altijd leerzaam. Ik weet wel dat het in menig opzicht verouderd is. Eveneens dat het aan de waarheidsvraag voorbij gaat. Dat het uit een volstrekt antichristelijke geest geschreven is. Maar in dit verband interesseert het mij niet, evenmin als dat in 1938 de duitse kopers en lezers belang inboezemde. Het gaat mij er in dit verband om dat de uitgever met deze uitgave in die tijd de censuur van Goebbels zo prachtig hebben beetgenomen, en de opgang die het boek maakte bewijst een en ander van de stemming in Duitsland: men genoot van het boek als van een prachtige persiflage van het „leidersbeginsel”.

Iets soortgelijks gebeurde met een origineel Duits boekje. Bij de opening van een of andere S.S.-opleidingsschool sprak een van de naziministers. Hij gaf aan de leiders van de opleiding het parool uit: „Schaffet anständige Kerle!” — „Maak er fatsoenlijke kerels van.” Prompt verscheen er een boekje onder de titel: „Schaffet anständige Kerle”, waarin fijntjes de spot werd gedreven met het „fatsoen” van... de nazi's. Het boekje werd bij duizenden verkocht!

Nóg een voorval.

In het duizendjarige rijk van Adolf Hitler werd een ware afgoderij bedreven met de „Gemeinschaft”, de gemeenschap. Dat was een van de mythen van het nazidom. Wanneer de directie van het een of andere bedrijf een feestavondje gaf voor het personeel, dan heette dat een „Gemeinschaftsabend”, een gemeenschapsavond. De naam verraadt een bijna religieuze instelling. Dames die een avondje organiseerden met de nodige koffiekletspraat nodigden haar gasten ook al tot een „Gemeinschaftsabend”. Zo woonde er in

Düsseldorf ene mevrouw Goebbels. Haar man was een broer van de bekende propagandaminister dr. Joseph Goebbels. De man was voordat zijn broer „Joep” met Hitler aan de macht gekomen was een of ander subaltern ambtenaartje aan een düsseldorfse bank. Maar toen broer „Joep” in heerlijkheid kwam werd deze Goebbels vlot tot directeur gepromoveerd. En zijn echtgenote werd „Frau Direktor”. Deze gaf kort na de promotie een „Gemeinschaftsabend” voor... de werkvrouwen van de Düsseldorfse Bank. Altemaal ten bewijze van de verandering die zich in Duitsland voltrokken had: zo „democratisch” was het vroeger nooit geweest! Het feit kwam in grote opmaak in de krant: Frau Direktor Goebbels had een Gemeinschaftsabend belegd voor de Putzfrauen van de bank! Het commentaar van de man van de straat was welsprekend: dat mens had natuurlijk wel eens behoefte om nog eens een avondje te passeren in haar vroeger milieu!

Het was allemaal Gemeinschaft wat de klok sloeg. Ergens in een Duits pension aten de gasten aan een gemeenschappelijke tafel. Het was beschaafd gezelschap. Onder de gasten was een S.S.-man, compleet met vrouw en kinderen, districtsleider van de partij ergens in Brunswijk. Het nagerecht bestond uit kersen. Midden op de grote ronde tafel stond een lege schaal. De „anständige”, fatsoenlijke kerel begon de kersepitten in de lege schaal te spuwen. Een uit het gezelschap volgde het voorbeeld en merkte droog op: „Ja, laten we nou eens gaan gemeenschapsspuwen”. Een onbedaarlijk lachen was het gevolg. De S.S.-man lachte ook. Maar hield de pitten op het eigen bord... Hij had 'm geproefd.

Leven in een terreurstaat

Wie het niet heeft meegemaakt weet niet wat het is te leven in een politiestaat. Wie de bezetting 1940-1945 hebben meegemaakt hebben er enerzijds alles van meegemaakt, maar aan de andere kant was het in Duitsland toch allemaal anders. In ons land stond men tegenover een dubbele vijand: een militaire die op brutale wijze ons land had overweldigd en een geestelijke vijand, het nationaalsocialisme. Maar in Duitsland lagen de stukken anders. Daar stond men tegenover het nationaalsocialisme, dat door leugenachtige propaganda, straatterror, Radau, herrieschoppen, en... langs legale weg, al geschiedde dat met veel leugen en bedrog, aan de macht gekomen was, een partij, die de overheidsfuncties aan zich getrokken had, overrompelerwijs, en die de wettige overheidsfuncties uitvoerende. Hier gold voor de christenen enerzijds het gebod van Romeinen 13, precies als onder de HEIDENSE Romeinse overheid, die dikwijls de christenen geweld aandeed, het gebod: „Vreest God, eert den koning” en anderzijds het gebod zich onbesmet te bewaren van de wereld. Gewápend verzet was afgedacht van de vraag of dat voor Jan en alleman geoorloofd was, eenvoudig onmogelijk. Het zou een gevecht geweest zijn met hooivorken tegen pantserwagens. De enige mogelijkheid was: het geestelijk verzet.

De terreur was ongekend.

Men werd eenvoudig organisatorisch gelijkgeschakeld. Alle bedrijven, directie en personeel werden per oekase georganiseerd in het Arbeitsfront. Dan was je eenvoudig lid. Je betaalde geen contributie, maar die werd eenvoudig als bij ons de premie voor de A.O.W. ingehouden op het loon. Bedanken als lid was even onmogelijk als... vandaag in Nederland voor een boer het bedanken voor het Landbouwschap! Op dezelfde manier ging het met de Hitlerjeugd. De partijmensen, de meelopers en de profiteurs plus de angsthazen stuurden hun kinderen daar vrijwillig naar toe. De laatsten soms om door dit niet ongevaarlijke gebaar van goedwilligheid zich voor hun overigens koele houding een alibi te verschaffen. Soms ook werden de kinderen zó via de school „georganiseerd” en ingeschakeld. Hier en daar, met name in de steden, was de leiding stram en fanatiek. Maar — dat lag dikwijls aan plaatselijke omstandigheden en aan de persoon van de leider van de Hitlerjeugd (jongens) en de leidsters van de B.D.M. (Bund Deutscher Mädel). Soms was 't weinig meer dan 'n beetje padvinden. Hoe het soms mogelijk was kinderen geheel buiten de H.J. te houden heb ik reeds vroeger verteld.

Alles beruiste op dwang, spionage, verklikkerij, en... vriendjespolitiek.

Een vriend van mij, toen nog een jong predikant, was in het concentratiekamp gekomen. Hij had een zwitsers auteur geholpen aan het materiaal voor een boek over de kerkstrijd in Duitsland, was daarbij gesond en gevangen gezet.

Talrijke pogingen hem vrij te krijgen mislukten. Totdat hij zo maar op een goede dag uit het K.Z. werd overgebracht naar Berlijn. Op de Alexanderplatz — de centrale der Gestapo — werd hij met zijden handschoenen behandeld, hoorde dat hij ontslagen was, kreeg gelegenheid om zich voor de reis gereed te maken en zelfs een ruim reisgeld naar Wiesbaden. Waaraan hij een dergelijke behandeling te danken had bleek bij zijn thuiskomst.

Zie hier het verhaal hoe hij uit het concentratiekamp kwam:

Zijn vader bezocht dagelijks het clubgebouw van de 'Deutsch-britische Gesellschaft' in Wiesbaden om daar de engelse kranten te lezen, die men destijds (november 1938) al niet meer in de krantenkiosken kopen kon. Op zekere dag trof hij daar de president van de 'Deutsch-britische Gesellschaft', een baron Von Schertel, die zijn vader in een bijzonder goede stemming tegemoet kwam. Toen zijn vader vroeg naar de oorzaak van die goede stemming, antwoordde hij: „O, mijn vriend Heinrich Himmler logeert bij mij en we spelen elke dag samen tennis”. Daarop de vader: „Ik wist niet, Herr Baron, dat U op vriendschappelijke voet staat met de chef van de Geheime Staatspolitie. Daar ik dat nu echter aan de weet kom, zou ik U dringend willen vragen voor mijn zoon, die in een K.Z. zit een goed woord te willen doen”.

De baron wilde aanvankelijk niets daarvan weten en merkte op dat de S.S. Führer rood aanliep van kwaadheid wanneer hij ook maar iets hoorde van de 'belijdenis-papen' of van het 'belijdenis-front'. Zo noemden de Nazi's de 'Bekennende Kirche' met een toespeling op het 'Rode front' van de communisten. Toen zijn vader echter op hem bleef aandringen „als de weduwe in de gelijkenis van de onrechtvaardige rechter”, verklaarde hij zich tenslotte bereid Himmler een zeer korte uiteenzetting van het geval van zijn zoon ter hand te stellen, als zijn vader het eerst zwart op wit zou zetten en onder voorwaarde dat zich een geschikte gelegenheid zou voordoen. Die kwam. Nog op de avond van dezelfde dag. De baron gaf n.l. ter ere van zijn gast een ontvangst in zijn huis. Toen Himmler temidden van het sekt drinkende gezelschap in de beste stemming was, schoof Baron Von S. hem, zijn intieme vriend, het briefje van de vader van Pastor Koch — zo heet mijn vriend — toe en zei „Heinrich, doe mij dat plezier!” Himmler, in de goede stemming van iemand, dit zijn macht kan demonstreren: „Adjutant! Telegram naar Berlijn! Ze moeten die kerel laten lopen!”

Het verhaal is door een broer van deze Baron Von Schertel aan de heer Koch Sr. zo verteld.

Zo kon je uit het concentratiekamp ontslagen worden. En zo kon je er invliegen...

Men mete het gedrag van het Duitse volk onder deze terreur niet aan de pers, niet aan de demonstraties, de massale „Kundgebungen”. Daar was bijna niets spontaans bij. Mache, maakwerk. Moest er een massa-demonstratie zijn dan werden de mensen eenvoudig opgetrommeld. Honderden, duizenden arbeiders uit de fabrieken. Dat was dienst. Hoe ze de boel verwensten als daarbij hun zondagse pak van kunstvezel verregende!

Tussen twee haakjes: Goering beroemde er zich bij zo'n demonstratie eens op dat hij zo'n pak van kunstvezel droeg: dennenhout of zoiets. Prompt circuleerde door Duitsland een gedicht, waarin de bediende van een confectiemagazijn zijn nieuwe kostuums aan de vereerde klanten aanbeval. Zo maar tussen de reclame voor een dennen-, een beuken- een eikenkostuum door:

Nicht gehört zum guten Ton
Zedernholz vom Libanon...

D.i.:

Niet treft u de goede toon
met cederhout van Libanon...

Echt waren slechts de meetings in het Berlijnse Sportpalast, op de Bückeberg, waar het dankfeest voor de oogst werd gehouden, de rijkspartijdag in Neurenberg. Daar kwamen de partij met haar mantelorganisaties. Duizenden... Maar als men bedenkt dat er toen 80 miljoen mensen in Duitsland woonden, zegt dat waarlijk over de echte verhoudingen in Duitsland niet zo heel veel.

De stemming in zo'n Duitse stad van toen proefde je als de overvalwagen van de Grüne Polizei door de straat reed met loeiende sirene. Dan viel er stilte. Dan zag je verbeterde gezichten. En als in de oorlogstijd de gewone uitzending van de radio werd onderbroken voor een Sondermeldung, een extra-bericht, en werd verteld dat Duitse on-

TE BERDE

J. A. Wormser was een bijzonder man. Deurwaarder in Amsterdam. Begnadigd met een diep geloof; een sterke missionaire overtuiging.

Hij behoorde in zijn tijd tot de „zevenduizend die hun knieën niet gebogen hebben voor de Baäl”.

In 1836 ging Wormser over tot de Afgescheiden Kerk in Amsterdam om de vervolgingen van de afgescheiden broeders te kunnen delen.

Maar ook in de afgescheiden kerk van de hoofdstad deden zich al spoedig de grootste moeilijkheden voor. Twisten, scheuringen, verdachtmakingen, en dat op een grote schaal, waren helaas aan de orde van de dag.

Misschien kunnen wij in onze situatie van vandaag wat wijsheid en wat troost putten uit een brief, die deze Wormser op 30 Juni 1845 schreef aan Groen van Prinsterer, waarvan ik het hieronder volgende gedeelte citeer:

„Mij dunkt, een eerste stap tot Reformatie in de Kerk en tot gemeenschappelijke arbeid, zou zijn het zamenkomen van hen die waarlijk tot de gemeente des Heeren behooren. Zoodanige vereeniging zou wenschelijk zijn, al ware het ook, om mij zoo eens uit te drukken, dat niemand hunner een woord sprak! Niet, omdat ik belang zou stellen in eene kwakerachtige vergadering, maar

1°. omdat men daardoor een blijk zou geven van ten minste iets te gevoelen van de diepe beteekenis van de gemeenschap de Heiligen, gegrond op gemeenschappelijke verlossing door het bloed van Christus;

2°. omdat de erkenning ook slechts van het passieve voorrecht en van de passieve verplichting tot die gemeenschapsoefening, niet onvruchtbaar zou kunnen blijven, maar zich van zelve actief zou openbaren;

3°. omdat die erkenning zou leiden tot reformatie van onder op; van eigen hart en gezin; omdat zij de aanvang zou zijn eener Reformatie bij de Christenen zelve; en alzoo van lieverlede op de wereld zou kunnen werken, in stede dat men zich dadelijk groote reformatieplannen ten beste van de wereld zou vormen.

Zoodanige vereeniging der geloovigen heeft groote moeilijkheden en nog meerdere onaangenaamheden. Maar, deze worden niet opgeheven door voortdurende ontduiking van een onmiskenbare pligt; zij worden overwonnen door heilige zelfverloochening. De verwarringen, verscheuringen en verkeerdheden van allen aard, die zich bij de Afgescheidenen hebben geopenbaard, zijn aan de niet-afgescheidene geloovigen zelfs niet ten halve bekend. Ik veronderstel dat, door vereeniging der niet-afgescheidenen geloovigen, dezelfde verkeerdheden in geene mindere mate zouden openbaar worden. Doch dit mag niet ontslaan van de praktische erkenning eener verplichting, die den kinderen Gods allerwege in het Woord wordt voorgesteld... Het zou ongerijmd zijn de twisten en verdeeldheden der Afgescheidenen te willen toeschrijven aan personeele ongestalten, die hun boven andere geloovigen zouden eigen zijn.

Neen, zij waren het uitwerksel van de wrijving, die ontstond door de zamenvoeging van meerendeels geloovige personen, welke langen tijd aan eigen inzichten, aan eigen zin en wil overgelaten, door hunne afscheiding wel de verplichting tot gemeenschapsoefening der heiligen erkenden; maar zich, ten gevolge van langdurige verwaarloozing, niet dadelijk aan de daartoe behorende verplichtingen konden gewennen.”

derzeboten weer zoveel duizend brutoregister-ton hadden getorpedeerd, waarna altijd triomfantelijk de melodie gespeeld werd: „Und wir fahren, und wir fahren gegen Engelland...“ dan kon het zo maar gebeuren dat iemand laconiek opmerkte: „England verliest alle Schlachten...“ Die zin eindigde met een anakolouth, bleef onvoltooid. Ieder vulde na dat: „England verliest alle zee- en veldslagen“, zelf wel in „... behalve de laatste“. Ook in het Derde Rijk had een goed verstaander slechts een half woord nodig.

Schaamte I

Die was er destijds in Duitsland ook. Dat heb ik meer dan een duitser horen zeggen: Je scháámt je vandaag dat je d'r bij hoort." Schaamte wás er over de terreur, de willekeur, over de behandeling van de joden. En over zoveel meer.

Ook over de overval op Nederland op de 10e mei. In dat zelfde jaar brachten mijn vrouw en ik de vakantie door in Schieder/Lippe. Op een dag kwam daar een brief van een vriend, een predikant uit Hannover, die er een paar dagen uit moest: Of het wel goed was dat hij naar ons kwam? Ons antwoord luidde bevestigend. Hoe zouden we deze man, die oud-collega uit Emlichheim was, geweigerd hebben, een trouw christen? Hij kwam en was verbaasd en meende dat wij hem na de 10e mei niet meer hadden willen ontmoeten. Hij bracht ons slecht nieuws: in een boekwinkel in Hannover had hij een brochure gekocht, die hem had bedroefd en ontsteld. Het was die van dr. H. Colijn: „Op de grens van twee werelden“... Hij merkte op: „Is dat nu jullie christelijke politiek?“

Zó was het ook nog eens een keer in het Duitsland van Hitler.

Over de schrik van de 10e mei was ik spoedig heengekomen. Mijn vijandige instelling tegenover de nazi's was natuurlijk gebleven. Maar het Duits en het Duitse zat me niet in de weg. We hadden alles allang zien aankomen. Verbaasden ons over al die geruststellende woorden van de Hilversumse radio. Toen de slag viel op die vrijdag zag ik tegen de zondag wel op. Geïnterneerd werd ik niet. Ik mocht voorlopig het dorp niet uit. Maar op die Pinksterzondag viel alle bezwaar weg bij het lezen van Handelingen 2: Parthers en Meders en Elamieten en die inwoners zijn van Mesopotamië, ... Cretenzen en Arabieren, wij horen hen in onze taal de grote daden Gods verkondigen. Dat was een eenheid boven de gruwelijkste internationale geschillen. En 's middags: „... Ik geloof één heilige algemene, christelijke kerk.“

Nooit heb ik zó als toen begrepen dat woord van een kerkvader: 'Ecclesia vera patria': de kerk is ons ware vaderland! Het medeleven van onze Duitse gemeente was ontroerend...

Schaamte II

Op zijn tijd hadden wij ook reden om ons te schamen: In meer dan één Duitse stad stonden bordjes: „Nicht für Holländer“ op de deuren van restaurants: „Niet voor hollanders“. Dat was erger dan „Nicht für Juden“. Want dat laatste, hoe schandelijk ook, was onverdiend. Het eerste verdiend. Hier en daar hingen Nederlandse arbeiders in Duitsland de beest uit. De reeds eerder genoemde collega uit Hannover, die uitstekend en accentloos Nederlands sprak, deed veel voor de geestelijke verzorging van de Nederlandse arbeiders in zijn omgeving en onderhield daartoe ook contact met mij. Hij vertelde mij in een brief over het wangedrag van die arbeiders. Wijntje en Trijntje. En het spijt me dat ik het schrijven moet, maar hij klaagde dat de christelijke jongens onder hen dikwijls geen uitzondering vormden en vaak niet wandelden, 'waardig der roeping'. Hij noemde hervormden en gereformeerden uit een bepaalde stad, die ik thans niet noem. Ik heb toen aan de gereformeerde kerkeraad in die plaats geschreven en... nooit enig antwoord gehad. Negentien een en veertig...

Gedifferentieerd oordeel

Zo heb ik dan een en ander over Duitsland verteld uit de tijd van Hitler. De slechte dingen zijn genoegzaam bekend. Of onze jeugd het nog weet? Als men de jeugd inlicht dan doe men dat met wijsheid. En onderscheide scherp. Tussen de ellende, die elke oorlog meebrengt en het nationaal-socialisme, die géést. Ook de eerste wereldoorlog bracht nameloos leed over de oorlogvoerende landen. Dat deed de tweede nog erger. Dat brachten de Duitsers in Oost en West. De Russen over het Oosten. Ook over Duitsland. Ik ben begonnen met te herinneren aan het leed, de terreur, de knechting, het sadisme dat binnen de

Duitse grenzen losbrak. Daarvoor heeft het Duitse volk de rekening gepresenteerd gekregen. Het heeft de heilstaat van Hitler moeten betalen met ten minste 20 miljoen mensenlevens. De profetie van Pastor Von Bodelschwingh is ver overtroffen: dat het Duitse volk elk leven van een ongelukkige die medisch en steriel in de sanatoria werd vermoord met 2 of 3 levens van gezonden zou moeten boeten. En nog zuchten er een vijftien miljoen onder de terreur van het communisme. Het is niet te ontkennen het Duitse volk heeft een onmetelijke historische schuld op zich geladen. Maar er waren, er zijn ook ónschuldigen, mannen, vrouwen, kinderen, die huns ondanks in een onvergelijkelijke historische situatie kwamen. In een situatie van niet door hen begaan onrecht en gemaakte schuld. Zij hebben met de schuldigen geboet. En in hun persoonlijke onschuld geleden.

Nog is niet alle schuld achterhaald, niet al het onschuldig bloed verzoend. De aardse gerechtigheid zal, kan dat zelfs niet eens achterhalen. Als Christen kan ons troosten dat er nog een hemelse gerechtigheid is die straks alle boeken zal openen: kostbaar is in de ogen des HEEREN de dood zijner gunstgenoten. Maar het denken aan dat Laatste Oordeel van de Hemelse Vierschaar

maakt stil: zullen we zelf onstraffelijk bevonden worden?

Het heden

Wat voor het ogenblik groter zorg baart is niet het verleden maar het heden. Er is onder het Duitse volk geen wederkeer tot de Levende God. Is het onder de andere volkeren anders, beter? Dat mag ons zorg baren. Het Duitse treurspel toont welke demonische krachten onder een volk, elk volk, kunnen losbreken als het God en zijn Christus verlaat. Dat moge onze zorg zijn voor het heden en de toekomst. De apostolische vermaning: „Kinderen, bewaart uzelf van de afgoden!“ Zo'n afgod kan het nationalisme, het kan het internationalisme zijn.

't Geheim van alle zegen,
Oranje, Neerland, hoort!
Is in Gods vrees gelegen,
Zijn dienst, Zijn Naam, Zijn Woord.

Kampen, juli 1965.

G. Visee

Dreigende gevaren

IV.

„De techniek van het bezwaard-zijn“

Zoals ieder die iets van de Vrijmaking af weet bekend is, ging het daarbij ook en niet in de laatste plaats over art. 31 van de Kerkenordening.

In dat artikel is vastgesteld, dat wat door een kerkelijke vergadering bij meerderheid van stemmen is goedgevonden voor „vast en bondig“ zal worden gehouden. *Tenzij* dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods, of tegen „de Artikelen in deze generale synode besloten“. Dat wil zeggen: tegen de artikelen van de door alle kerken aanvaarde Kerkenordening.

In overeenstemming met wat door de Gereformeerde kerken speciaal in de dagen der Doleantie was geleerd, betoogden de „bezwaarden“ dat dit artikel als volgt moest worden verstaan: Indien een kerkelijke vergadering na ernstige overweging tot het inzicht komt dat een besluit van een meerdere kerkelijke vergadering — een classis of synode — in strijd is met Gods Woord of de Kerkenordening, behoeft zo'n kerkelijke vergadering zulk een besluit *niet uit te voeren*. En dat kan en mag ze doen *zonder zich daardoor zelf buiten het kerkverband te plaatsen*. En zo'n kerkelijke vergadering en de in haar vertegenwoordigde kerken mogen als zij om de genoemde redenen zo'n besluit niet voor vast en bondig houden en het dus niet uitvoeren daarom ook *niet buiten het kerkverband worden geplaatst*.

Artikel 31 van de K.O. opent dus de weg om het besluit van een kerkelijke vergadering niet uit te voeren en op revisie daarvan aan te werken, zonder dat dat tot een breken met of uitstoten uit het kerkverband behoeft te leiden.

Tegenover deze door mannen als Rutgers, Kuyper, Sikkell en Greijdanus krachtig gehandhaafde opvatting van art. 31 brachten de schorsende synoden uit de veertiger jaren een geheel andere interpretatie van dit artikel in praktijk. Zij leerden namelijk dat men in de kerk altijd moet *beginnen* met het ten uitvoer leggen van de besluiten van de kerkelijke vergaderingen. Zeker, men mocht daartegen bezwaren hebben en — tot op zekere hoogte! — daartegen bezwaren maken. Maar op één volstreekte voorwaarde! Namelijk dat men *begint die besluiten uit te voeren en dus er naar te handelen en te leven*. Als men dat niet doet, zo was de redenering, wordt het in de kerk een chaos.

En dat mag niet! En als men daaraan meewerkt moet men er uit.

Wie daarom van oordeel is dat hij om des gewetens wil zo'n besluit niet kan uitvoeren, die moet het kerkverband maar verlaten!

Binnen het kerkverband blijven en een met meerderheid van stemmen genomen besluit *niet* uitvoeren dat kan en dat mag niet.

Doet men dat toch dan moet men uit het kerkverband worden uitgestoten.

Het spreekt van zelf dat door deze hantering van art. 31 der K.O. dit artikel volledig krachteloos, ja, zelf *inhoudloos* wordt gemaakt. Volgens deze synodale redeneerwijze betekent het niet voor vast en bondig houden van een besluit niets meer dan een *theoretisch oordeel*. Anders gezegd: een slag in de lucht. Als men aan dat oordeel praktische consequenties verbindt die verder gaan dan het indienen van bezwaren daartegen komt men onherroepelijk onder de bijl van een kerkelijke procedure en wordt men uit het kerkverband gestoten zoals dat in de zwarte veertiger jaren ook metterdaad en heel vaak is geschied.

Tegen deze theorie hebben de „bezwaarden“ zich uit alle macht verzet.

Zij hebben geponeerd: Men kan en mag nooit ofte nimmer een besluit uitvoeren dat men zondig acht en welks uitvoering ons zou verplichten te zondigen.

Als nu kerkelijke vergaderingen of kerkleden een of ander besluit om de genoemde redenen niet voor vast en bondig houden dan mogen ze dáárom beslist niet uit het kerkverband worden gestoten of onder censuur gezet. Maar — en dat mag nu nooit worden vergeten — zulke kerkelijke vergaderingen of kerkleden moeten tegelijk ook oppassen dat zij ook hunnerzijds het kerkverband of de gemeenschap met de kerk niet verbreken!

Zo iets zou onkerkelijk en onbarmhartig zijn.

Om dat nu te voorkomen moet men zich goed realiseren wat men in de gegeven omstandigheden moet en mag doen.

Of, anders gezegd: welke in die omstandigheden de goede kerkelijke weg is. Men moet in zo'n situatie, om het wat formalistisch te zeggen, de „techniek van het bezwaard zijn“ over een kerkelijk besluit in praktijk brengen.

Die techniek van het bezwaard zijn omvat nu volgens prof. Schilder de volgende regels:

1. Men moet, terwijl men een kerkelijke vergadering ten laste legt dat ze kwaad doet „zelf geen kwaad doen“.

2. Als men een besluit niet voor vast en bondig houdt moet men tegelijk „aantonen op welke gronden” men meent „dat het verkeerde besluit metterdaad verkeerd is, en uitvoering ervan verboden”.

3. Tot op de tijd waarin de kerken zich over de in geding zijnde kwestie nader hebben kunnen beraden, en daaromtrent „in een nieuwe en dan bewust definitieve beslissing in generale synode hebben vastgelegd wat ze willen”, moet men aan alle anderen gelegenheid geven zich te bezinnen over de zaak in kwestie en hen niet „voor feiten plaatsen die op die beslissing vooruit lopen”. Als immers de anderen aan de bezwaarden de tijd laten om metterdaad bezwaard te zijn en ons de gelegenheid geven het genomen besluit voorshands niet uit te voeren, behoren de bezwaarden die anderen ook de tijd te gunnen tot die nieuwe definitieve beslissing te komen.

4. Dit betekent dat de bezwaarden niet meer doen dan zich beslist onthouden van wat men zonde acht „en derhalve geen positieve besluiten zelf nemen, die een gemeenschappelijke beslissing op het punt in kwestie verhinderen door er op vooruit te lopen.”¹⁾

Men weet wat er in de veertiger jaren is geschied.

Toen de bezwaarden besloten de bindend-verklaring van de leeruitspraken *voorshands niet uit te voeren* werden ze geschorst en afgezet of uit het kerkverband gezet.

En toen ze besloten de schorsingen en afzettingen *voorshands niet voor vast en bondig te houden* werden ze eveneens geschorst en afgezet of uit het kerkverband gesloten.

Zo was en is het synocratische kerkrecht. En daarvan hebben we ons vrijgemaakt! Metterdaad — of in schijn?

Weet men nog wel wat de kerk is?

In de eerste jaren na de vrijmaking was er in onze kerken heel veel te doen over ds Van Herwijnen.

Deze predikant was reeds vóór de Vrijmaking geschorst en afgezet.

Ds Van Herwijnen werd gekwalificeerd als een consequente „jansenist”. Hij had o.a. tijdens de oorlog gezegd dat we ons om Gods wil moesten buigen onder de bezettende macht. En vooral die houding was „aanleiding” geweest om hem kerkelijk aan te pakken. Maar daarover werd in het over hem gevelde vonnis — men moest voorzichtig zijn: het was toen nog bezettingstijd! — niet een woord gesproken. Prof. Schilder noemde de voor dit vonnis opgegeven schorsingsgronden zonder meer *slecht*. En de synoden van Amerfoort en Kampen oordeelden dat het over ds Van Herwijnen uitgesproken vonnis ongegrond was en de kerken ds Van Herwijnen daarom als wettig predikant dienden te aanvaarden.

Met dit besluit waren vele kerken en kerkleden allesbehalve ingenomen. Het kwam over deze zaak tot scherpe conflicten. Niet het minst in de kring van de medewerkers van De Reformatie!

Hoe oordeelde Schilder nu over deze zaak?

De houding tegenover de bezettende macht was voor hem een belangrijke en gevoelige zaak. Hij was één van de eerste slachtoffers van het nazi-regiem.

Hij schreef in zijn blad: Niemand hoeft mij „te vertellen, dat de theologische meningen van ds van H. op bepaalde punten van die van b.v. ons blad verschillen. Evenmin behoeft iemand ons blad te waarschuwen, dat mensen, die denken gelijk ds v. Herwijnen, wel eens tegen wat zijn redacteur voor waar houdt, en voorstaat, in oppositie konden komen, als dit orgaan meehielp, er plaats voor vrij te maken. Heeft soms God

aan u of aan mij het recht toegekend, een kerkje op te bouwen op de basis van uw of mijn theologische meningen? En — zijn we soms vrijgemaakt, omdat we toch net van plan waren, een kerkje van gelijkgezinden te forceren? *Kwader gerucht zou men van ons niet kunnen verbreiden*”.

Prof. Schilder is daarom zeer bezorgd over wat hij in verband met de kwestie ds Van Herwijnen hoort en ziet.

Het gaat daarbij z.i. om niets minder dan om de vraag *of men de kerk nog wel ziet*.

„Ik geloof — zo schreef hij toen — dat we hier voor het feit staan, dat niet iedereen zich dadelijk indenkt, wat de kerk is. Moeten wij soms van onze kant misbruik maken van het feit, dat er een veelheid van kerken is? Moeten we tot iemand zeggen: ga van ons maar heen, want gij kunt wel elders kerkelijk warm worden?”

Als iemand bij ons wezen wil, en hij onderschrijft de drie formulieren van enigheid, dan heeft geen mens hem te binden aan enige interpretatie! En we moeten allen van te voren ons dit éne afvragen: *Wat zou God tot ons zeggen. In de grote dag, als wij zouden zeggen: N.N. kon bij ons niet terecht, want we vonden dat een andere kerk meer aan zijn ligging beantwoordde*.”²⁾

Men moet daarom niet praten over de

„ligging” van ds v. H. Neen, zo roept Schilder uit, „gij moet veeleer danken, dat gij tot iemand, die zeggen komt: „bij u wil ik zijn”, moogt zeggen: hier is het Huis des Heren, kom binnen, en zo gij iets hebt tegen ons of wij tegen u, wel — wij hebben toch een God, die ons de vrede gegeven heeft, wij zullen hem samen onderhouden, desnoods in een christelijke toetsing van elkanders gevoelen”³⁾

Schilder heeft het ook toen in de praktijk volgehouden dat *allen* die de Here Christus in onverderfelijkheid liefhebben door *allen* als leden van zijn kerk moeten worden erkend. En dat wie dat niet doet een sectariër is.

Dáárom vocht Schilder er met alle kracht voor dat ds Van Herwijnen door alle kerken van ganser harte als wettig dienaar des Woords zou worden erkend.

Het zo juist geciteerde woord schreef Prof. Schilder een paar weken vóór zijn dood.

C. V.

¹⁾ De Reformatie, 26e Jaarg. No 30, 28 April, 1951.

²⁾ De Reformatie, 27e Jaarg. No 22, 8 Maart 1952.

³⁾ De Reformatie, 27e Jaarg. No 22, 8 Maart 1952.

Broederdienst

In „De Reformatie” van 9 okt. j.l. wijdt de hoogleraar Kamphuis een driestar aan twee artikelen, verschenen in het „Heroriëntatienummer” van „Woord en Wereld”, het orgaan van de Vereniging tot Herstel van de Kerkelijke eenheid der Gereformeerde belijders. Bedoelde artikelen zijn van de hand van ds. B. J. F. Schoep (Waar komt het op aan?) en van de synodale predikant Dr. M. Arntzen (Quo vadimus?).

Het artikel van ds. Schoep kan in de ogen van prof. Kamphuis geen genade vinden.

Ik begrijp dat en ontken in geen enkel opzicht het recht van deze hoogleraar er tegen ten strijde te trekken.

Maar dan is het wel een allereerste vereiste, dat hij zijn lezers een duidelijk beeld geeft — al is het ook maar in enkele lijnen — van wat ds. Schoep geschreven heeft.

En ook een juist beeld!

Heeft prof. Kamphuis dit gedaan?

De lezer oordele zelf.

Toch nog niet

Prof. Kamphuis releveert allereerst dat ds. Schoep tegenover de synodale kerken wel zijn bedenkingen heeft.

Ik citeer hem even letterlijk: „Zo heeft de argumentatie voor de aansluiting bij de Wereldraad van kerken hem „toch” (!) „nog” (!) niet kunnen overtuigen...”

De uitroepkens zijn van prof. Kamphuis en ze zijn veelzeggend.

Er ligt voor de onbevangen lezer, die zelf het artikel van ds. Schoep niet bij de hand heeft, in: maar dat komt wel!

Het Gereformeerd Gezinsblad citeert dit en herhaalt de woorden „nog niet”. Zo wordt de suggestie nóg sterker!

Ds. Schoep had geschreven, dat hij de verdediging van aansluiting bij de Wereldraad in het geschrift „Gemeenschap der heiligen” „intellectueel zeer uitgebalanceerd” vond.

Tocht heeft mij de argumentatie nog niet kunnen overtuigen, vervolgt hij dan.

Blijkens wat hij dan verder schrijft, is dit niet anders dan een beleefde zegswijs voor: ik acht deze argumentatie onvoldoende.

Want ds. Schoep schrijft dan o.m.:

„In **woorden** zal men nog de excommunicatieve ernst van het Evangelie stellen tegenover kerken, waarop de benaming „vrijzinnig” geheel of ten dele van toepassing is, maar **met de daad laat men alle excommunicatie varen**.”

„Er zal een mentaliteit groeien — en ze is reeds groeiende — die de boodschap van eigen kerk nimmer **op het niveau van de absolute waarheid** wil stellen.”

„Hoe profetisch men ook tegen elkaar getuigt

bij tijd en wijle, de **algemeen geldigheid** van de zelf verdedigde waarheid, laat men uiteindelijk **vallen**.” Over de **afgronden van fundamenteel tegengesteld belijden** weet men elkaar voor praktische doeleinden te vinden.

Ik onderstreepte hier en daar.

Zo schrijft dunkt me niet een man, die nog wel niet overtuigd is van het recht van aansluiting bij de Wereldraad, maar toch al een heel eind op weg is om overtuigd te worden.

Maar dit wordt in „De Reformatie” den volke niet meegedeeld.

En in het Gereformeerd Gezinsblad, De Reformatie na schrijvende, evenmin.

Dat zou blijkbaar de alarmkreet: Cave canem, niet ten goede komen.

Even

Ds. Schoep acht het in de synodale kerken opmerkelijk, hoe er in de beantwoording van de hedendaagse vragen een terug vallen is direkt op de Bijbel. In verband hiermee wijst hij op het dogmatische werk van prof. Berkouwer.

Het is echt reformatorisch om in de voortgang der tijden, waarbij men voor geheel nieuwe vragen gesteld wordt, radicaal terug te vallen op de Bijbel alleen, zo merkt ds. Schoep op.

Deze waardering van collega Schoep kan prof. Kamphuis niet behagen. Dat is zijn recht.

Maar het is niet recht dan het volgende te schrijven:

„Ook al komt even bij Schoep de vrees om de hoek, dat één en ander (bij de synodalen, G.J.) toch niet zo oer-reformatorisch is, als hij zelf aan zijn lezers suggereert, want hij ziet wel degelijk het gevaar, dat het theologiseren à la Berkouwer meer de dienst van een boodschappenjongen van de moderne mens dan die van de kracht van het eeuwig koninkrijk is.

Even komt bij Schoep de vrees om de hoek, schrijft prof. Kamphuis.

Maar dit „even”, dat de critiek van ds. Schoep aanduidt op de gang van het theologiseren in de gebonden kerken, beslaat in zijn artikel méér ruimte dan de daarvoor uitgesproken positieve waardering.

En dan is er bovendien onder het kopje „Bijbelse tegenover moderne communicatie-gedachte” bijna nog een hele kolom, waarin ds. Schoep zich aansluit bij de critiek van Zuidema en Dijk, door deze hoogleraren uitgebracht op de moderne communicatie-gedachte en de heroriëntering in hun kerken.

Maar ook daarvan lezen de abonnees op De Reformatie en het Gereformeerd Gezinsblad niets.

En prof. Kamphuis maar schrijven, na dit „even”: „Maar de totaal-indruk blijft toch onverlet: **het bijbelse denken** van de Gerefor-

meerde kerken (synodaal)", dat dan ook bevruchtend in moet werken op het vrijgemaakte leven en werken".

Maar hij verzwijgt, dat ds. Schoep daaraan toevoegt: „Gelijk andersom het confessionele denken van de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt) synodale kringen bij het indiscussibele van de Evangelie-inhoud kan bepalen".

Uit deze laatste opmerking van ds. Schoep blijkt onweersprekelijk hoe prof. Kamphuis hem onrecht doet door te schrijven: „Maar Schoep jubelt: zij (de synodalen, G. J.) hebben het volstrekte gezag van de Bijbel juist verdisconteerd in hun denken".

Ds. Schoep ziet enerzijds toch een terug vallen op de Bijbel in de synodale kringen, maar vreest daar anderzijds voor een tekort doen aan het volstrekte, „indiscussibele" gezag van het Woord Gods, voor een principieel relativeren van de laatste ernst, zie wat hij schrijft over de Wereldraad van Kerken en de argumenten daarvan in de gebonden kerken.

Men moet degene, die men bestrijdt, **recht doen**.

Dat is hier niet gebeurd.

Het beeld is hier vertekend.

En dat van een broeder in de kerk, terwijl dr. Arntzen, een synodaal predikant die zich met terdaad achter de uitwerp-synodes blijft stellen, vriendelijk over de kuif wordt gestreken.

Broederdienst

Ds. Schoep is momenteel niet in het land.

In dienst van het Evangelie is hij naar Curaçao vertrokken om daar de kleine, herderloze gemeente enkele maanden te verzorgen.

Hij kan zich dus momenteel moeilijk verdedigen.

Vandaar dat ik dit artikeltje schreef.

Men beschouwe dit als een eenvoudige broederdienst.

En verder als een dienst aan de gemeenschap onzer kerken.

Want het gaat daarin niet goed.

Er is een verbeterd strijd ingezet tegen allen, die men niet goed gereformeerd acht. Een strijd „voor de gereformeerde belijdenis", voor de gereformeerde theologie (!) enz. En deze strijd wordt gevoerd met niets ontziende felheid. De ene breuk na de andere wordt geslagen. Vermeende tegenstanders en vijanden worden neer gesabeld.

En vergeten wordt, dat tot de belijdenis óók behoren de geboden des Heren: het wandelen in de liefde, waardoor men zoekt te behouden, zo lang als maar even mogelijk is. Het spreken van de waarheid. En het kerkvolk wordt opgejaagd.

Men spreekt veel over de kerk, waar buiten geen zaligheid is. Maar zonder vorm van proces worden hele groepen buiten de kerk gezet. Een doleantie, en er wordt weer een groep uitgewerkt, zonder oefening van de tucht. Dat wil zeggen, dat men in de praktijk de kerk van Jezus Christus niet kent. Men ijvert met zinnbare ijver. Met een Jehu-ijver.

En dat alles in naam van de Waarheid en van de vrijmaking.

Maar beide worden in hun eigenlijke aard miskend en vertreden.

Dáárvoor mogen de ogen van ons kerkvolk opengaan!

Vernieuwd belijden?

Intussen betekent dit alles niet, dat ik het artikel van ds. Schoep toejuich. Ik heb daarop ook mijn bedenkingen.

Ik vind het hier en daar onwezenlijk.

Bijvoorbeeld wat hij schrijft over het vernieuwd belijden in een nieuwe tijd.

Ds. Schoep denkt daarbij geloof ik aan nieuwe belijdenisschriften, die een hernieuwd belijden bevatten, zulks in verband met nieuwe vragen van de nieuwe tijd.

Principieel valt hiertegen niets wezenlijks in te brengen.

Een vernieuwd belijden betekent, als men dit woord letterlijk neemt, geen afscheid van de substantie van de oude belijdenis, die uiteraard mee bepaald is door de historische situatie ten tijde van haar ontstaan.

De vraag blijft alleen ópen bij ds. Schoep, hoe hij daarbij denkt over de geldigheid en functionering van de oude, bestaande belijdenis, zulks b.v. met het oog op de ondertekening daarvan door de ambtsdragers, zoals die van hen gevraagd werd bij de aanvaarding van hun ambt.

De vraag blijft eveneens open, of zo de band met het verleden en die tussen de verschillende generaties wel voldoende bewaard blijft.

Zal de ene niet een andere taal gaan spreken dan de andere?

Naar ik geloof, is hier ook een overschatting van de nieuwe tijd met zijn nieuwe vragen. In wezen blijven vragen van de mensheid altijd dezelfde, zoals ook de wegen van de ketterij. Pelagius en de Remonstranten, Rome en de spiritualisten keren altijd in nieuw gewaad maar met dezelfde grondwalingen weer op. Het Humanisme blijft in **wezen** altijd zichzelf gelijk. De oude critiek op de wonderen in de Bijbel treedt vandaag wel in nieuw gewaad op (ontmythologiseren), maar is principieel dezelfde als die van de 19de eeuw.

Wil de kerk in haar officiële belijdenissen telkens antwoord geven op de nieuwe tijd, dan zal er wel heel vaak een vernieuwd belijden moeten tot stand komen. En dat zal buiten het kerkvolk omgaan. Alleen deskundigen blijven op de hoogte! Hoevelen kennen werkelijk de bestaande belijdenis? Ik denk, dat ze met een lan-taarntje zijn te zoeken, met uitzondering dan voor wat de Heidelbergse Catechismus betreft.

De kerk belijdt bovendien niet slechts in belijdenisschriften, maar ook in preek en gebed, in boek en blad, in gesprek en evangelisatie. Daarin kunnen de vragen van de dag genoegzaam verdisconteerd worden, althans in de regel.

We moeten m.i. ook in vragen van deze aard wel wat voorzichtig zijn met het lanceren van suggesties in het algemeen, zonder nadere precisering en argumentatie en positie bepaling. Dat kan verwarring geven! En meer nog!

De Bijbel alleen

Volgens ds. Schoep is er in de synodale kerken in de beantwoording van hedendaagse vragen een terugvallen direkt op de Bijbel. Hij verwijst in verband met deze stelling naar het dogmatisch werk van prof. Berkouwer en schrijft — we citerden het reeds — dat het oerreformatorisch is ons in de voortgang der tijden, waarbij men voor geheel nieuwe vragen gesteld wordt, radicaal terug te vallen op de Bijbel alleen.

Dit lijkt me niet juist gesteld.

Luther heeft vooral in zijn latere tijd sterk de aansluiting gezocht bij de oecumenische symbolen.

Calvijn heeft deze óók aanvaard en zich verder veelvuldig beroepen op de kerkvaders, in het bijzonder op Augustinus en Chrysostomus, zonder deze echter te canoniseren. Hij schreef in zijn brief aan Frans I: „...wij houden ons met hun geschriften zo bezig, dat wij ons steeds herinneren, dat alles het onze is, om ons te dienen en niet om over ons te heersen, doch dat wij van Christus alleen zijn, aan Wie men in alles zonder uitzondering gehoorzamen moet (1 Cor. 3 : 21)."

Van Guido de Brès valt hetzelfde te zeggen.

Tegenover een Roomse tegenstander wijst hij er met nadruk op, dat niet de Gereformeerden, maar de Roomsers met een **nieuwe leer** zijn gekomen en dat bewijst hij uit de kerkvaders!

Maar wel vallen zij **principieel** op de Heilige Schrift terug om het rechtmatige van hun leer te bewijzen. Trouwens, toen waren er nog niet de erkende gereformeerde symbolen. Maar het was bovendien hun principiële overtuiging, dat alléén de Heilige Schrift de „onfeilbare regel" voor geloof en leven is (art. 7 N.G.B.). Toch hebben ze, zoals we zagen, de belijdenis der oude kerk en de „traditie" niet terzijde geschoven. In voortdurende confrontatie met de Schrift hebben ze zich daarmee bezig gehouden en zich daarop beroepen.

Ds. Schoep stelt hier dus de zaak niet juist voor.

Wel ligt er een element van waarheid in zijn spreken met name over het dogmatisch werk van Berkouwer. Deze valt niet op de Bijbel alleen terug. Hij laat meermalen de gereformeerde symbolen spreken en b.v. heel breed Calvijn. Maar in zijn werken treft niet minder de poging zich nauw bij de Schriften aan te sluiten en deze breed het woord te geven en ook het laatste woord. Daarin herinnert hij aan Herman Bavinck in diens magistrale hoofdwerk.

Ik laat de vraag rusten, of en in hoeverre prof. Berkouwer de Schrift werkelijk laat spreken en recht vertolkt. Dat is een vraagstuk apart, dat niet zo even in een artikeltje kan worden afgedaan. Ik ben in dit opzicht niet zonder bezwaren en heb daarvan wel eens rekenschap gegeven.

Maar voor wat de **methode** der dogmatiek betreft, kan Schoep terecht schrijven, dat er een wil is om direkt met het Bijbelse getuigenis in de concrete levenspraktijk te werken en dat

men in de gebonden kerken niet zoekt een rond imposant geheel van leerstellingheid. Berkouwer volgt de locus-methode!

Prof. Kamphuis heeft dit niet recht verdisconteerd en springt holderdebolder van de **methode** der dogmatiek in de wil tot aansluiting bij de Schriften over op de vraag of men wel het volstrekte gezag van de Schrift handhaaft.

Deze vraag wordt, hoewel aarzelend, door ds. Schoep ook aan de orde gesteld. Hij is niet zonder ernstige zorg.

En ds. Schoep moge bedenken, dat het direkt terugvallen op de Bijbel van zijn betekenis goeddeels wordt beroofd, als dat gezag niet volledig wordt gehandhaafd.

Maar prof. Kamphuis moge de opmerking van Schoep ter harte nemen: „Bijbelse inspiratie en drijfkracht ontbreken veelszins aan de vrijgemaakte confessionaliteit".

Men kan zo hard roepen over de belijdenis, dat de Schrift zelf op de achtergrond komt.

In dit verband valt te verwijzen naar prof. dr. K. Schilder. Zie hiervoor het artikel van prof. Veenhof in het nummer van 5 nov. j.l.¹⁾

Broederdienst, schreef ik hier boven.

Dat sloeg allereerst op de rechtzetting van het vertekend beeld van ds. Schoep. Maar de strekking is wijder. We hebben allen elkaar broederdienst te bewijzen: in het elkaar helpen, corrigeren, ingaan op elkaars denken en spreken, om met aanwijzing van wat onvruchtbaar of onjuist is, samen verder te komen. Het „samen met al de heiligen" zij onder ons geen loze klank. Dan zien we de kerk niet meer.

Amsterdam.

G. Janssen.

¹⁾ Toen ik dit artikel schreef, was bedoeld artikel van prof. Veenhof nog niet gepubliceerd. Ik had mezelf met wat prof. Schilder over dit onderwerp op college heeft gezegd, bezig gehouden en daarover een artikel geschreven. Het is nu niet meer nodig dat te publiceren. Ik volsta met te verwijzen naar het artikel van prof. Veenhof.

BOEKBESPREKING

S. P. de Roos: De ethiek van de ongetrouwde staat.

Dit boek is uitgegeven door Callenbach te Nijkerk in de serie: Ethische Verkenningen.

Niet minder dan in de vorige delen wordt ook in dit deel een onderwerp behandeld waarvan men moet erkennen dat het een behandeling ten volle waard is.

Wanneer de schrijver over de ongehuwden spreekt, gaat het in de eerste plaats om een groep die ongeveer 10% uitmaakt van de bevolking tussen 30 en 49 jaar. De ongehuwden beneden 30 jaar (waaronder ook de opgroeiende jongeren) en boven de 49 jaar (waaronder ook de weduwen en weduwnaars) worden ook wel ter dege besproken; maar de problemen spitsen zich wel toe ten aanzien van hen die van middelbare leeftijd zijn. Tal van vragen rijzen hier: Hoe zijn ze in deze situatie geraakt: vrijwillig en bewust, of tegen hun wil, ten gevolge van omstandigheden of karaktertrekken?

Hoe gedragen ze zich, of behoren ze zich althans te gedragen?

Deze vragen, en nog heel wat andere, worden door de schrijver opgeworpen en besproken op een veelszins duidelijke en aangenaam leesbare wijze.

Hij laat zich bij zijn ethische beoordeling van de ongehuwde staat in de eerste plaats leiden door de Heilige Schrift.

Vandaar dat hij in het eerste hoofdstuk, dat "De redenen van het ongehuwd zijn" behandelt, nagaat wat de Bijbel daarover leert. Trouwens, niet alleen in dit hoofdstuk, maar ook verderop, laat de schrijver steeds weer bijbels licht op zijn onderwerp vallen. Het aantal aangehaalde teksten is dan ook aanzienlijk (meer dan 200, volgens het achter in het boek opgenomen register van aangehaalde bijbelplaatsen). Er zijn verschillende teksten bij waarvan de schrijver een exegese geeft die afwijkt van de gebruikelijke; naar mijn mening heeft hij dan veelal degelijke gronden.

De motieven voor het ongehuwd zijn, kunnen zeer verschillend zijn. Deze worden in het eerste hoofdstuk behandeld en beoordeeld, waarbij zowel het huwelijk als het coelibaat op hun eigen waarde en op hun bezwaren worden getoetst.

Nadat schrijver heeft betoogd dat „de natuur" ons geen normen voor het leven geeft, komt hij tot de vraag wat de Bijbel ons leert.

Het oude testament kent geen coelibaat; het

nieuwe testament wel. Er is veel gestreden over de vraag of het N.T. zelfs niet de ongehuwde staat boven de gehuwde staat stelt. Schrijver meent dat het N.T. niet zegt dat of het een of het ander beter is. Hij weerlegt de mening dat Paulus het coelibaat hoger stelt dan het huwelijk. Een positieve boodschap heeft de bijbel voor het coelibaat wanneer hij leert dat God leven kan en wil scheppen uit de dood.

De misvatting van de bijbelse bedoeling heeft eeuwenlang de leer en het leven van de oude christelijke kerk beheerst. Als het beste, het hoogste gold daarbij een leven van kuisheid, hetgeen de zin had van ongehuwd zijn. Weliswaar was het huwelijk niet verwerpelijk, ook wel door God gewild, maar van lager gehalte dan het coelibaat; het huwelijk was goed voor gewone mensen.

Reeds Ambrosius en Augustinus leerden dat. Het concilie van Trente deed nog de volgende uitspraak: "Als iemand zou zeggen dat de huwelijks staat gesteld moet worden boven de staat der maagdelijkheid of van het coelibaat, en dat het niet beter en zaliger is in maagdelijkheid of coelibaat te blijven dan te trouwen, die zij vervloekt." En Paus Pius XII heeft dit in zijn encycliek over de maagdelijkheid, "Sacra Virginitas" van 25 maart 1954, nog weer eens onderstreept. De moderne argumentatie van R.K.-zijde is ten aanzien van de principiële argumentatie heel wat terughoudender.

Luther en Calvijn hebben zich niet geheel van het standpunt van de R.K. kerk losgemaakt. Sindsdien echter zijn de opvattingen gekenterd, en is het in het protestantisme regel om de voorkeur voor het huwelijk te volgen. Ook hier weer de slingerbeweging; zodat een protestants ethicus, schrijvende over het huwelijk, zelfs zegt: niemand heeft het recht zich daaraan te onttrekken.

Nadat de schrijver tot de conclusie is gekomen dat de bijbel noch het een, noch het ander gebiedt of verbiedt, en de beslissing dienaangaande dus aan ieder persoonlijk overlaat, in gebondenheid van zijn geweten aan Gods Woord, gaat hij uitvoerig na welke omstandigheden, motieven, lichamelijke gebreken of karaktereigenschappen kunnen leiden tot het ongehuwd blijven. De motieven kunnen respectabel zijn; kunnen ook afkeurenswaardig zijn.

Dan begint op pag. 80 het tweede hoofdstuk: De eigen problematiek van het ongehuwd zijn. Maar ik zal niet doorgaan met een zeer verkort excerpt van het boek te geven, maar wil liever aanraden aan ieder die belangstelling voor dit onderwerp heeft, het zelf te gaan lezen. Er zijn zeer belangrijke ethische vragen in het geding. Schrijver toont, bij de behandeling daarvan, m.i. dat hij in vele opzichten een uitstekend psychologisch inzicht heeft, fijngevoelig wanneer het gaat om de roerselen van de menselijke geest.

Het boek kan voor ongehuwden in vele opzichten een steun en een waarschuwing zijn; en voor vele gehuwden feitelijk eveneens in hun ontmoetingen met de andere categorie. Wel meen ik te mogen zeggen dat het waarschuwend en afmanend element in sommige passages meer nadruk had moeten krijgen. Ieder, zowel de ongehuwde als de gehuwde heeft zijn eigen waarde; beide staan aan vele gevaren bloot, waaraan zij slechts kunnen ontkomen door zich aan de ethiek van Gods Woord te onderwerpen.

Al met al een belangrijk en lezenswaardig boek.

P. Pel

PERSSCHOUW

De Chr. Gereformeerden en wij

Op de Generale Synode van de Chr. Geref. Kerken kwam ook reeds ter sprake de verhouding van de Chr. Geref. en de Geref. Kerken. Ter informatie van de lezers geef ik hier door wat daaromtrent in „De Wekker” werd meegedeeld.

Een vrij brede bespreking kreeg het gedeelte van het rapport, dat betrekking had op de Geref. Kerken (vrijgemaakt). In 1962 sprak de Gen. Syn. t.a.v. deze kerken uit, dat het roeping was te staan naar eenheid. Maar deze Synode constateerde ook dat er verschillen zijn gebleven, en gaf opdracht „in overleg met gereformeerde deputaten wegen te zoeken die tot wegneming van de geconstateerde verschillen kunnen leiden.”

Het deputatenrapport liet nu echter een minder optimistisch geluid horen. Drie samensprekingen zijn sinds de vorige Synode gehouden. Bij deze samensprekingen waren inzonderheid de verschillen met betrekking tot de hantering van het gereformeerde belijden omtrent de kerk in al haar ernst aan het licht gekomen. Het feit dat juist de Gen. Syn. van 1962 besloot dat onze kerken zouden toetreden tot de Geref. Oec. Syn. wordt ons hoogst kwalijk genomen. Bij verschillende samensprekingen is dit besluit en al wat daarmee samenhangt aan de orde geweest. Duidelijk bleek dat dit besluit een groot struikelblok is voor de vrijgemaakten. Uiteraard staat

dit niet op zichzelf. In deze kerken wordt sterke nadruk gelegd op het institutionaire karakter van de kerk en daaruit vloeit voort verheerlijking van de vrijmaking en een exclusivistische houding t.o.v. andere kerken. Op dit standpunt moet men in feite andere kerken negeren en er is van enige samenwerking, in welk verband ook, geen sprake. Voor ons zijn, afgedacht van andere verschillen, die zijn gebleven, de recente gebeurtenissen in deze kerken een struikelblok. „Hier is o.i. gebleken wat de gevolgen zijn van een bepaald hanteren van het gereformeerde belijden omtrent de kerk en kwamen kerkrechtelijke inzichten naar voren, die met zorg vervullen”. De opdracht, die de Synode van 1962 gaf is niet vervuld. De gehouden samensprekingen hebben deputaten niet dichter tot elkaar gebracht, maar wel verwijdering tussen hen geschapen.

Behalve het deputatenrapport was er ook een brief van de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven, die veel waardering oogstte bij commissie II. Er sprak een bijzonder broederlijke toon uit deze brief. We citeren: „De Gereformeerde Kerken begeren meer dan contact, meer dan samenwerking. Wat wederzijds de kerken bewegen moet, dat kan niet minder zijn dan het werk des Heeren in de ambtelijke saamvergadering der ware christ-gelovigen onder het juk van Jezus Christus in gemeenschappelijke bewaring van het Woord. Verschillen, die nog zouden overblijven, kunnen dan niet het samenleven in eenheid verhinderen”. Treffend is de dan volgende zin: „Ds synode van Rotterdam-Delfshaven zegt dit in grote bescheidenheid. Gezien de situatie, waarin zij zelf bij de voortzetting van haar arbeid is geraakt, mag zij niet verzwijgen, welke moeite er kan zijn om een verkregen samenleving in eenheid te bewaren”. Echter constateerde de commissie terecht dat het contact tussen de deputaten niet overeenkomstig deze brief is geweest. Werd in deze brief gezegd dat de door ons geconstateerde verschillen op geen enkele manier de roeping tot eenheid in de weg staan en gevoegelijk na de vereniging der kerken kunnen worden behandeld, tegelijk besloot de Synode van Rotterdam-Delfshaven haar deputaten opheldering te vragen over de koers van de Chr. Geref. Kerken en dit aan de orde te stellen in de samenspreking met Chr. Geref. deputaten. De commissie wees dan ook op een ingrijpend verschil tussen de brief van de Gen. Synode en hetgeen na de samensprekingen aan de orde werd gesteld. In verband hiermee constateerde de commissie dat onze deputaten niet aan de opdracht, hun door de G.S. 1962 gegeven, konden voldoen.

Bij de besprekingen van de overwegingen en voorstellen van de commissie gaven verschillende broeders blijk met bezorgdheid kennis genomen te hebben van de ontwikkeling van het kerkelijke leven dier kerken. Ds Hilbers wees er op dat van hun kant steeds gezegd wordt, als onzerzijds gewezen wordt op de interne kerkelijke verhoudingen: kunt u die beoordelen?

Het blijkt dat de samensprekingen, die nu gehouden zijn na 1962 anders zijn dan die voor 1962 plaats vonden. Het geladen kerkbegrip gaat steeds meer een rol spelen. Dit kerkbegrip had grote invloed op de beslissingen van de Synode van 1964. Ds K. J. Velma constateerde dat het een verdrietige zaak is, die ons bezig houdt. Hij vroeg: is er enig perspectief in verdere samensprekingen. Werd bij de samensprekingen geen kat en muis gespeeld. Bijv. toen blijkens de notulen bij informatie onzerzijds of eventueel ons ambtelijk leven veilig zou wezen in een gemeenschappelijk kerkelijk leven door een der hoogleraren van Kampen werd geantwoord: wij zijn ons ambtelijk leven bij u ook niet veilig, maar ons leven is met Christus verborgen in God. Is onze aansluiting bij de Geref. Oec. Synode een onoverkomelijk struikelblok? Dienen we de plaatselijke kerken niet meer te herinneren aan hun roeping en moeten daar de contacten niet worden bevorderd? Is er in deze richting niet iets te doen? Er is op het grondvlak met de Geref. Kerken (syn.) een loyale samenwerking in allerlei verbanden. Waarom kan dit ook niet met de Geref. Kerken (vrijgemaakt)?

Verder werd er op gewezen dat in het voorstel van de commissie niet voldoende antwoord wordt gegeven op de brief van de Synode van Rotterdam-Delfshaven.

Opmerkelijk was dat verschillende sprekers allerlei beelden gebruikten om de verhouding van beide kerken duidelijk te maken of aan te geven. De rapporteur, ds B. van Smeden, beantwoordde verschillende vragen en voorzitter en secretaris van deputaten, gaven nadere inlichtingen op de gehouden samensprekingen. Ondanks de mooie brief van Rotterdam is de situatie na die Synode beslist verslechterd. Bij de laatste samenspreking is de zaak-v. d. Ziel ook aan de orde geweest. De trieste verhoudingen in deze kerken kwamen toen openbaar.

Intussen hadden verschillende broeders bezwaren tegen de formuleringen en voorstellen van de commissie. Resultaat was dat de zaak terug gaat naar de commissie. Eerst in de volgende zittingsperiode komt de verhouding tot de Geref. Kerken (vrijgemaakt) weer aan de orde.

Een Ned. Herv. stem

In het „Hervormd Weekblad, de Gereformeerde Kerk” vonden we het volgende artikel van (ds) H. G. G(roeneveld) over de schorsing van ds Van der Ziel. Omdat het steeds van belang is over kerkelijke zaken ook de stem van „buitenstaanders” te horen geef ik dat artikel hier door.

De kerkeraad van zijn kerk heeft de Groningse predikant ds. A. van der Ziel van de Gereformeerde kerk onderhoudende artikel 31 K.O., ten slotte afgezet. Er waren al lang moeilijkheden die geruime tijd geleden tot zijn schorsing hadden geleid. Natuurlijk waren er voor- en tegenstanders en was er een procedure ontstaan waar verschillende kerkelijke organen bij betrokken waren geweest. Nu is dan eindelijk, na een lange lijdensweg het besluit tot afzetting gevallen. Wij zijn er van overtuigd, dat de broeders die dit besluit hebben moeten nemen, dit naar eer en geweten hebben gedaan, ten volle overtuigd, dat ze hiertoe geroepen waren. Wij kennen de broeders uit de kringen van Artikel 31, als ik het eens zo mag zeggen, veel te goed als mensen met een nauwgezet geweten, om ook maar een ogenblik iets anders bij hen te veronderstellen. Maar we kennen ds. Van der Ziel ook reeds jaren als een persoon die nog voor het ontstaan van de Vrijgemaakte kerk zijn kerk van harte liefhad, reeds vroeg die gedachten aanhing die tot de vrijmaking moesten leiden, en dan ook met volle overtuiging en ernst meeding toen het tot een breuk met de Gereformeerde kerken (synodaal) kwam. Maar hij was ook gereformeerd genoeg, om (en ook dat is in de geest van de vrijgemaakten), zeer kerkelijk te denken. En vanuit dit kerkelijk denken droeg hij zozeer leed om de verscheurdheid der kerk, de verbreking van de gemeenschap der broeders, het ontbreken van echte liefde, dat hij de anderen zocht en niet kon meegaan met die „doorgaande reformatie”, die, tot het uiterste exclusivistisch, geen gemeenschap met andere kerken voor mogelijk acht. Ik stel me voor, dat, wanneer men aan een gemeentelid van ds. Van der Ziel zou vragen of deze het Bijbelse Evangelie van Jezus Christus verkondigt, het antwoord beslist bevestigend zou zijn. Het tragische is dan ook, dat men een dieenaar van het Evangelie kerkelijk onmogelijk acht omdat hij omtrent bepaalde opvattingen van mensen omtrent de te volgen kerkelijke gedragslijn met de meerderheid der anderen van mening verschilt. Misschien heeft men aangevoeld of scherp ingezien dat deze andere houding in de grond der zaak of op de duur in de praktijk de afbraak van het eigen kerkelijk leven zou betekenen, maar ook dan heeft men het aangedurfd, dit van groter belang te achten dan het feit dat ds. Van der Ziel toch een ware verkondiger van het Evangelie was.

Wij menen dat de Hervorming, de Reformatie, betekent dat men van de menselijke inzetten terug wil tot het Woord van God. Maar dan vanuit deze centrale vraag: Hoe krijg ik een genadige God. De Hervorming heeft daarin haar kracht en beginsel, dat zij teruggreep op de kern van de verhouding God en mens; het ging om „religie”, om echte levende binding met God, om herstel van de gemeenschap met Hem. Wat dit betreft stond ds. Van der Ziel volledig en met besliste overtuiging in de stroom der Reformatie. Het berust op een bedenkelijke accentverschuiving, wanneer men nu meent hem te moeten afzetten omdat hij ten aanzien van betrekkelijke kerkelijke vragen een overtuiging heeft die verschilt van die der meerderheid. Het merkwaardige feit doet zich hierbij voor dat in dit opzicht de broeders die tot afzetting overgingen en die toch zeer beslist gereformeerd, reformatische christenen, willen zijn, precies dezelfde houding aannemen als de roomse kerk indertijd tegenover Luther aannam. Wij verheugen ons over deze nieuwe moeilijkheden bij de vrijgemaakten allerminst. Integendeel, het doet ons leed, dat dit door ernstige en gelovige, aan de kerk en de zaak des Heren in oprechtheid toegewijde, mannen in naam van het reformatisch beginsel kon geschieden. Het zij ons een waarschuwing niet onze meningen en praktijk tot maatstaf te nemen.

C. V.

INGEZONDEN

STICHTING CHRISTELIJK CULTUREEL STUDIECENTRUM

voorzitter: Prof. Dr. H. R. Rookmaaker;
sekr.: Ir. J. Bulens, Reigerlaan 2, Leidschendam

Eerste jaarvergadering van het Christelijk Cultureel Studiecentrum

Op de jaarvergadering van het Christelijk Cultureel Studiecentrum, die vorige week te Utrecht werd gehouden, is met grote dankbaarheid gewag gemaakt van het vele werk, dat in het eerste levensjaar van de stichting is ver-

richt. Het C.C.S., dat op 9 oktober 1964 werd opgericht, is er zich vooral van bewust, dat dank zij de „moderne welvaartsstaat” de kunst en de cultuur binnen het bereik van velen zijn gekomen.

Met het vestigen van een vormingscentrum en het stichten van een christelijke kunstakademie wil de stichting medewerken aan de kunstzinnige en culturele vorming van ons volk.

Jaarverslag

In het jaarverslag wordt nog eens melding gemaakt van de drie congressen, die in het afgelopen jaar gehouden zijn (thema's: „de moderne kunst”, „het proces-Veldhoen” en „denken in beelden”). In de pers verschenen hierover uitvoerige mededelingen.

Daarnaast moet ook melding gemaakt worden van veel interne arbeid:

- Zo zijn er in het verslagjaar een aantal studiegroepjes van kunstenaars gestart, die bezig zijn de problematiek rondom een kunstakademie en een vormingscentrum te bestuderen.
- Een uitgewerkte bestuursnota werkt een aantal beleidslijnen uit, die de richting van de verschillende projecten aangeven.
- Met tal van belangstellende organisaties en commissies werden contacten gelegd. In de gevoerde gesprekken werd telkens de grondslag gelegd voor een voortzetting en intensivering van deze contacten.

Voor de komende tijd legt het jaarverslag het accent op de verdere bestudering van de vele vragen, die om een oplossing vragen. In concreto worden genoemd:

- versterking van de financiële basis van de Stichting;
- uitwerking van de programmering van de studie aan de academie.

Toekomstige plannen

Voor wat de plannen voor het komende jaar betreft kan melding worden gemaakt van een aantal weekendconferenties voor jongeren (thema's: „Is de moderne literatuur verdacht?”, „Beeldenstorm der twintigste eeuw”, „Moderne filmkunst”, „De wonderse wereld der muziek”, een voorlichtingsweekend voor jongeren „met talent” (waarbij ook de ouders betrokken zijn), een weekend voor studenten aan de verschillende akademies, een aantal contactconferenties voor diverse categorieën kunstenaars.

Er is ten slotte een algemeen congres geprojecteerd in juni 1966, waar de problematiek van de kunst en het Christelijk geloof aan de orde komt.

Het bestuur hoopt in het komende jaar in samenwerking met de Raad van Advies de opzet van de academie verder uit te werken en wellicht tot een eerste concretisering te brengen.

Nieuws van de arbeid der evangelisatie in KOREA

Waarde broeders en zusters,

Er is over U en onze arbeid in Zuid-Korea veel ja zelfs zeer veel te vertellen, maar daar dit stuk veel te lang zou worden willen wij ons nu beperken bij het werk der evangelisatie om dan later U in te lichten over het werk dat gedaan wordt voor de Leprakolonie, het Seminary, voeding studenten, verzorging weeshuizen en aanvulling bibliotheek van de hogeschool te Pusan.

Dus dit keer dan over de evangelisatie, en we beginnen U inzage te geven van een brief van een studente van 17 jaar, door haar geschreven aan Ds. Chah, met de bedoeling ons deze voor te lezen en te vertalen.

Hier dan de brief, welke inzonderheid ook bestemd is voor de jeugd onzer kerk in de stad Groningen, omdat deze tracht dit werk te financieren.

„Ik groet U in Christus Jezus.

Ik ben een meisje van 17 jaar, woon op een klein dorp en ben studente. Vroeger heb ik al in de Heere Jezus willen geloven, maar er was geen prediking in ons dorp pl.minus 160 K.M. gelegen van Pusan.

De barmhartige God doorzocht ons hart en naar Zijn wil zond God de evangeliste naar ons dorp, waar wij nu geregeld samenkomsten houden in de tuin van haar huis.

Dit is voor ons een rijke tijd, omdat we Gods Woord horen, samen bidden en zingen. Hoewel wij nu reeds tegenwerking hebben en in de toekomst verdrukking verwachten, bidden wij onze God of wij standvastig mogen blijven, en ons goede christenen zullen betonen.

Wij hebben ons verbonden in Jezus Christus en bespreken met elkander Zijn Woord. Er zijn enige mensen in ons dorp die ons smadelijk behandelen, maar wij bidden voor hen dat zij van vijanden vrienden van Jezus worden en ook Gods grote liefde leren kennen.”

Verder hoopt zij dat de gemeente zich zal uitbreiden en er een kerkgebouwtje zal komen en dan moeten jullie — schrijft ze — „maar eens

bij ons komen”. Tot zo ver de brief, welke voor zich zelf spreekt en uwe en onze harten met blijdschap vervult, dat het vergaderwerk van de Koning der Kerk onverminderd voortgaat. Heerlijk!

15 augustus is het grote familiefeest voor de Koreanen. Dan komt de gehele familie in het ouderlijk huis en worden daar de voorvaders herdacht en buigen zij zich voor hen, die voor hun besef in de geest voortleven neer.

Aan deze voorvaderverering doen onze broeders en zusters in Z.-Korea niet mee; dezen buigen zich alleen voor de levende God. U kunt zich indenken de ontzaggelijke conflicten, welke hieruit op zo'n familiedag voortkomen. Dan gaat inderdaad de duivel rond als een briesende leeuw om terug te sleuren die hem de rug toe keerde.

Na dit feest is dan ook het aantal mensen dat de samenkomsten bijwoont minder geworden. Dezen hebben zich niet kunnen staande houden en durven daarom in de samenkomsten niet weer — of althans niet direct — weer te komen, hoewel door Gods goedheid enkelen druppelsgevoel toch terug komen. Niettegenstaande dit feest zijn er 32 mannen en vrouwen en 17 studenten staande gebleven en volharden in het geloof en dat is volgens Ds. Chah een groot wonder. Er is in het dorp dat An-Kosan heet een Zondagsschool van 60 kinderen van 5 tot 13 jaar. Deze kinderen komen uit zich zelf en het hoofd van het dorp, ook een christen geworden, schreef dat hij ze zingende van Jezus door de straat hoort gaan naar de zondagsschool.

Broeders en zusters we moeten nu eindigen, anders zijn we bang dat de redactie terecht gaat schrappen vanwege de plaatsruimte en dat zouden we echt jammer vinden.

Alleen nog dit. In ons vorige ingezonden spraken we er van, dat we voor evangelisatie misschien wel hulp zouden nodig hebben voor Groningen. We zijn echter op alle manieren bezig om te proberen het kerkje te An-Kosan te financieren, zelfs zijn daartoe brieven naar Canada en Armadale en naar Groningen en hopen maar dat we voor dit doel geen beroep op U behoeven te doen.

Redactie hartelijk dank voor de plaatsruimte en mede namens de andere comité-leden groet ik U met broedergroeten, erg dankbaar dat ons Gereformeerde volk door de Heere nog tot dit werk wordt waardig gekeurd.

Actie-Comité-Korea,
B. Roosendaal Sr., Penningm.-
Propagandist.

KERKNIEUWS

MEJUFFROUW A. J. DAM †

In haar woonplaats Kampen is na een korte ziekte overleden Mejuffrouw A. J. Dam, oudlerares in het Frans aan het Gereformeerd Gymnasium aldaar, dat later is omgezet in het tegenwoordige Johannes Calvijn-Lyceum.

Met haar is een der markantste docenten van het oude gymnasium heengegaan. Zij behoorde tot degenen die aan deze school haar heel bijzonder cachet hebben gegeven. Daarin werkte zij eerst naast haar broer, de toenmalige rector Dr. R. J. Dam, die in 1945 door de Duitsers werd vermoord; later volstrekt in diens geest. Zij was lerares in hart en nieren, en dat in die bepaalde zin van het woord die een vorige generatie daaraan hechtte. Zij bekleedde haar ambt — want zo zag zij het — met waardigheid. Geslachten van leerlingen heeft zij op voortreffelijke en enthousiaste wijze onderwezen en liefde bijgebracht voor haar vak, liefde ook voor de geestelijke achtergrond van haar onderwijs. In twee dingen is zij de school tot bijzondere zegen geweest: in haar uitzonderlijke plichtsbetrachting, en in haar rotsvaste geloofsovertuiging. Die twee waren volkomen in elkaar geïntegreerd. Gereformeerd zijn en stijl, levens-stijl, was voor haar één, en gegrond op het onvoorwaardelijk gezag van de Heilige Schrift over ons leven, zoals dat is beleden door de grote Reformatie van Genève, waarover zij met zoveel vuur kon spreken.

Van haar hand verscheen in 1954 (bij Oosterbaan en Le Cointre te Goes) een vertaling van het oorspronkelijk in het Frans gestelde werk van Groen van Prinsterer: De Anti-Revolutionnaire en Confessionele partij in de Nederlands Hervormde Kerk. In „Opbouw” gaf zij o.a. een vertaling van een tractaat van Calvijn over het Avondmaal des Heren.

Beroepen te Helpman: Dr. C. Trimp te Voorburg, die op een tweetal stond met J. H. van der Hoeven van Zwijndrecht; te Nijmegen: J. Keuning te Haulerwijk; te Leek (met accl.): H. W. Ophoff te Houwerzijl.

Tweetal te Hattem: J. H. van der Hoeven te Zwijndrecht en H. J. Nijenhuis te Bunschoten-Spakenburg; te Dordrecht: N. Bruin te Rotterdam-Charlois en A. I. Krijtenburg te Zaamslag.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. V.SEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Bedankt voor Drachten: Drs. J. Douma te Rijnsburg.

Ds. S. Cnossen. Met een preek over 1 Petr. 5 : 10 nam Ds. S. Cnossen afscheid van de gemeente van Siegerswoude-Friesepealen wegens vertrek naar Vollenhove-Cadoelen. In de afscheidsdienst werd het woord gevoerd door br. J. Jongsma namens kerkeraad en gemeente, door ds. Venhuizen namens de classis, de heer Klein Ostenk, voorganger van de christelijke gereformeerde kerk ter plaatse. Dinsdag 2 november werd de afscheidsavond gehouden. De dankbaarheid van de gemeente kwam tot uitdrukking in woorden van waardering en in de aanbidding van diverse cadeaux.

Examen. Aan de Theologische Hogeschool te Kampen slaagde voor het propaedeutisch-examen de heer W. Nabers, Leede 24 te Rotterdam.

ADRESSEN

Ds. D. Los woont thans Langeweg 24 te Grootegast (Gr.), tel. 05946-2150, postrekening 892352; **Ds. J. Kok** van Amersfoort-Centrum is verhuisd naar Th. Heemskerklaan 31, Amersfoort, zijn telefoonnummer is thans 03490-15273; **Nigtevecht-Weesp**, scriba: J. S. Zwarts, Middenweg 39, Nederhorst den Berg; **Lisse**, scriba: J. H. Clement, Laan van Rijckevorsel 40, telef. 02530-3580, adres diaconie: K. A. I. van Furemont, Kanaalstraat 201; **Ds. Tj. Boersma**, Meidoornlaan 4, is thans telefonisch bereikbaar onder nummer 05920-3650; **Buitenpost**, met ingang van 1 november 1965, scriba: T. Holwerda, Julianalaan 23, Buitenpost, tel 05115-306; boekhouder: T. S. Havinga, Irenestraat 24, Buitenpost, tel. 05115-656.

V.G.S.L.

Het Bestuur van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden „Franciscus Gomarus” heeft de eer U mede te delen, dat het voor het komende jaar als volgt is samengesteld: B. Vuijk, praeses; Mej. A. M. Wijker, ab-actis; C. Rijke, fiscus.

Het ab-actiaat is gevestigd: Samuel de Zeehoffje 13, Douzastraat 16, Leiden. Vakantie-adres: Damlaan 110, Schiedam.

Gode dankbaar en met grote blijdschap geven wij U kennis van de geboorte van ons zoontje en broerje

JAN

J. Hulshof
J. Hulshof-Kramer
Marian, Ine, José,
Ellen

Nijverdal, 8 november 1965
De Joncheerelaan 152

TE KOOP: prachtige

KORTE VERKLARING der H. S. voor f 280,—.

Br. onder no. 27 bur. „Opbouw” Slotlaan 220, Zeist.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk